

JOANNA GIEL

Uniwersytet Wrocławski

ORCID ID: 0000-0003-0436-7179

PIEŚNI ANGELUSA SILESIUSA W ŚLĄSKICH ŚPIEWNIKACH EWANGELICKICH ORAZ ICH AKTUALNOŚĆ

Wstęp

Wiersze o treści religijnej Johanna Schefflera (1624–1677), znanego też pod imieniem Angelusa Silesiusa, weszły na stałe do wielu zbiorów pieśni kościelnych i są po dziś dzień śpiewane podczas nabożeństw, zwłaszcza ewangelickich. Piszący po niemiecku śląski poeta i teolog jest zaliczany do najwybitniejszych twórców pieśni kościelnych na świecie (Szczepankiewicz-Battek 1996, 84).

Przedmiotem poniższego artykułu są pieśni Angelusa Silesiusa, występujące w śląskich śpiewnikach. Zagadnienie śpiewników śląskich jest bardzo złożone i obszerne, co można sobie uświadomić chociażby na podstawie liczb. Przykładowo, jak podają źródła, w 1844 roku na Śląsku było w użyciu jednocześnie aż 70 różnych śpiewników (Kawerau 1907, 236), natomiast w 1865 roku na Śląsku korzystano z 59 różnych śpiewników, z czego 35 stanowiły śpiewniki śląskie (Schian 1903, 160). Mając na uwadze tę różnorodność, dokonałam zawężenia tematu w dwóch aspektach. Po pierwsze, zajmę się tylko śpiewnikami ewangelickimi. Po drugie, skoncentruję się tylko na śpiewnikach przewidzianych dla całej Prowincji Śląskiej (niem. *Provinz Schlesien*), w przeciwieństwie do śpiewników lokalnych na obszarze Śląska.

Każda z zawartych w kancjonałach pieśni Silesiusa jest w swej bezpośredniej warstwie słownej utworem poetyckim, kierującym się zmysłem estetycznym i rytmiką. Poniższa interpretacja polega na wyodrębnieniu i wskazaniu wspólnych, głównych motywów o charakterze filozoficzno-teologicznym. Chciałabym ukazać także aktualność tych pieśni, dlatego przedstawię, które z nich zachowano w dzisiejszym śpiewniku ewangelickim, zarówno polskim, jak i niemieckim. Nadmienię, że tak jak w Polsce obowiązuje jeden śpiewnik ewangelicki zatwierdzony przez synody czterech Kościołów ewangelickich i wydany w 2002 roku, tak w Niemczech obowiązują śpiewniki dla kościołów krajowych – wszystkim wspólny jest jeden trzon zawierający ok. 400 pieśni. Porównując pieśni Angelusa Silesiusa ze współczesnym niemieckim śpiewnikiem ewangelickim, posłużyłam się wydaniem śpiewnika zatwierdzonym przez Evangelische Kirche in Deutschland (Kościół Ewangelicki w Niemczech) dla pięciu unijnych Kościołów (Anhalt, Berlin-Brandenburg, Sachsen, schlesische Oberlausitz oraz Pommern). Interpretację pieśni Angelusa Silesiusa poprzedzę krótkim przedstawieniem dotyczącym historii śląskich, prowincjalnych śpiewników ewangelickich, przy czym tutaj punkt ciężkości położę na kwestię liczebności i rozdrobnienia śpiewników śląskich.

Kilka słów o śląskich, ewangelickich śpiewnikach prowincjalnych

Historia śląskich, ewangelickich śpiewników prowincjalnych zaczyna się w 1742 roku, czyli w roku, kiedy Śląsk stał się pruską prowincją. Jednak, jak pokazuje dalsza historia, wprowadzenie śpiewnika, który obowiązywałby w całej Prowincji Śląskiej, było niezwykle trudnym i mozolnym procesem. Powodów było co najmniej kilka. Po pierwsze, gminy w poszczególnych częściach Śląska były często emocjonalnie przywiązane do swoich lokalnych śpiewników. Po drugie, zastąpienie śpiewnika lokalnego śpiewnikiem prowincjalnym wiązało się z kosztami finansowymi dla danej wspólnoty i dlatego niechętnie decydowano się na kupno i wprowadzenie nowych śpiewników. Po trzecie, i najważniejsze, na Śląsku ścierały się ze sobą różne tendencje religijne, mianowicie nurty konserwatywne z liberalnymi, i dlatego też często nie można było dojść do kompromisu w kwestii wyboru danego śpiewnika.

Stan rozdrobnienia i rozproszenia śpiewników na Śląsku doskonale oddaje pojęcie *Gesangbuchnot*, czyli „zubożenie śpiewnikowe”, ukute przez teologa i autora pieśni kościelnych Ewalda Rudolfa Stiera (1800–1862) w jego książce pod takim tytułem, wydanej w 1838 roku (Stier 1838). Użył on pojęcia w nieco innym znaczeniu, niż to, w jakim funkcjonowało ono później, począwszy od dru-

giej połowy XIX wieku. Mając na myśli zubożenie śpiewnikowe, Stier chciał zobrazować sytuację powstałą na skutek oświeceniowych reform śpiewników, jak redukcja melodii, rezygnacja z podawania przy pieśniach nazwisk ich autorów, a także ingerencja w sam tekst pieśni, by dostosować słowa do oświeceniowej pojęciowości. Śląskim śpiewnikiem, który realizował te reformy, był tzw. *Neues Breslauer Gesangbuch*, wydany przez wrocławskiego inspektora kościelnego Davida Gottfrieda Gerharda (1734–1808) w 1800 roku z zamiarem wprowadzenia kancjonału w całej Prowincji Śląskiej (Schott 1990). W śpiewniku Gerharda zrezygnowano m.in. z wielu pieśni autorów nurtu mistyczno-pietystycznego. Skreślenia dotknęły m.in. pieśni Angelusa Silesiusa. Jednak, jak pokazuje historia, śpiewnik Gerharda okazał się najbardziej kontrowersyjnym śpiewnikiem Prowincji Śląskiej, a krytycznie do jego warstwy poetycko-estetycznej odnieśli się m.in. Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), Johann Gottfried Herder (1744–1803) oraz Karl von Holtei (1798–1880) (Schott 1997, 58, 88). W obliczu tego, już w 1858 roku, został wydany nowy śpiewnik, z zamiarem wprowadzenia go w całej prowincji, mianowicie *Evangelisches Kirchen- und Haus-Gesangbuch* Augusta Hahna (1792–1863). Utrzymany w duchu pietystycznym, miał być alternatywą dla oświeceniowego śpiewnika Gerharda. Jednak i ten śpiewnik, wbrew założeniom, nie zdołał przebić się jako kancjonał dla całej Prowincji Śląskiej. Przyjęły go tylko niektóre gminy, inne pozostały przy śpiewniku Gerharda, jeszcze inne korzystały z licznych lokalnych śpiewników. W 1878 roku w całej prowincji w użyciu były łącznie 53 śpiewniki (Schott 1997, 177). W praktyce wyglądało to tak, że kto przeprowadzał się w obrębie Śląska, z reguły musiał nabyć nowy śpiewnik.

Wspomnianego określenia „zubożenie śpiewnikowe” Stiera zaczęto wkrótce używać, by oddać stan ogromnego rozdrobnienia i rozproszenia śpiewników na Śląsku. W ten sposób ukute przez duchownego pojęcie weszło na stałe do języka naukowego, a także do dyskursu historycznego, i zaczęło stanowić o śląskiej specyfice w zakresie śpiewników.

Właściwie jedynym śląskim, ewangelickim śpiewnikiem prowincjalnym, który udało się wprowadzić niemal w całej Prowincji Śląskiej, był *Kancjonał Prowincji Śląskiej* z 1908 roku. Jest to także ostatni śląski śpiewnik prowincjalny. Jego pełen oryginalny tytuł brzmi: *Schlesisches Provinzialgesangbuch. Nach dem Beschluß der Provinzialsynode 1908 mit Genehmigung des Evangelischen Oberkirchenrats herausgegeben vom Evangelischen Konsistorium der Kirchenprovinz Schlesien*. Jak tytuł wskazuje, był to kancjonał opracowany i wydany przez Ewangelicki Konsystorz Prowincji Śląskiej oraz zatwierdzony przez Synod Prowincjalny w 1908 roku. Wcześniej przywołane przeze mnie śląskie, prowincjalne śpiewniki ewangelickie, tj. *Neues*

Breslauer Gesangbuch oraz *Evangelisches Kirchen- und Haus-Gesangbuch*, były opracowywane przez indywidualne osoby, wówczas czołowych przedstawicieli Kościoła na Śląsku.

Badacz zajmujący się historią Kościoła ewangelickiego na Śląsku, Christian-Erdmann Schott, w swym opracowaniu *Geschichte der schlesischen Provinzialgesangbücher* podjął próbę usystematyzowania historii śląskich śpiewników prowincjalnych. Z jego badań wynika, że począwszy od 1742 roku można wskazać łącznie pięć kancjonałów pretendujących do miana kancjonałów Prowincji Śląskiej. Oprócz trzech już przeze mnie wymienionych, był jeszcze pierwszy kancjonał zwany *Altes Breslauer Gesangbuch*, wydany przez Johanna Friedricha Burga (1689–1766) w 1745 roku (pierwsze wydanie nastąpiło już w 1742 roku, ale dopiero trzecie wydanie z 1745 roku miało ostateczną formę). Był to konserwatywny kancjonał, który jednocześnie otwierał się na nowe teologiczne tendencje. Warto tutaj zauważyć, że śpiewnik Burga zawierał łącznie 23 pieśni Angelusa Sielsiusa. Schott wymienia także kancjonał o tytule *Gesangbuch für Evangelische Gemeinden Schlesiens* z 1878 roku, który był niejako wydany „pomiędzy” śpiewnikiem Hahna z 1858 roku a *Kancjonałem Prowincji Śląskiej* z 1908 roku. Kancjonał *Gesangbuch für Evangelische Gemeinden Schlesiens* z 1878 roku zawierał łącznie 9 pieśni Angelusa Silesiusa. Śpiewnik ten stanowił rodzaj kompromisu pomiędzy nurtami konserwatywnymi a liberalnymi – nad jego wydaniem pracowali przedstawiciele obu tych środowisk.

Jak wspomniałam, dopiero kancjonał z 1908 uchodzi za pierwszy kancjonał prowincjalny, który wprowadził w całej Prowincji Śląskiej jedność w zakresie używanych śpiewników (Schott 1997, 179)¹. Przyczyniło się do tego między innymi pewne ułatwienie ze strony wydawnictwa. Należy zauważyć, że wszystkie śpiewniki śląskie ukazywały się w założonym w Breslau w 1732 roku wydawnictwie Wilhelma Gottlieba Korna (1765–1837) – Verlag Wilhelm Gottlieb Korn – największym śląskim wydawnictwie z ogromną tradycją. Działa ono do dzisiaj w Görlitz pod nazwą Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn (Schmilewski 1991). Wydawnictwo zaproponowało gminom możliwość wymiany wcześniejszego śpiewnika na nowo opracowany kancjonał bez ponoszenia dodatkowych kosztów. W ten sposób gminy nie musiały kupować nowych śpiewników, a jedynie dokonać wymiany. Ale to nie jedyny powód, że Śląsk miał nareszcie swój prowincjalny kancjonał. Przede wszystkim chodziło o wysoką jakość śpiewnika z 1908 roku, który

¹ Kwestia tego, który ze śpiewników śląskich może być traktowany jako pierwszy kancjonał Prowincji Śląskiej, jest dość sporna. W przeciwieństwie do Schotta, Arno Büchner pierwszym śląskim kancjonałem nazywa śpiewnik *Gesangbuch für Evangelische Gemeinden Schlesiens* z 1878 roku, a nie kancjonał *Schlesisches Provinzialgesangbuch* z 1908 roku (Büchner 1979, 167).

był wynikiem wypracowywanego przez wiele lat kompromisu, który uwzględnił zarówno nowe tendencje, jak i śląską tradycję.

Pieśni Angelusa Silesiusa w *Kancjonale Prowincji Śląskiej* (1908) oraz ich aktualność

Liczba pieśni Angelusa Silesiusa (23) we wspomnianym wyżej śląskim kancjonale *Altes Breslauer Gesangbuch*, wydanym przez Burga w 1745 roku z zamiarem wprowadzenia w nowo utworzonej Prowincji Śląskiej, może zaskakiwać, biorąc pod uwagę silne zaangażowanie Silesiusa w działania kontrreformacyjne od czasu jego konwersji w 1653 roku. Jednak dla Burga oraz dla wydawcy śpiewnika, Korna, argumentem przemawiającym za ujęciem tak licznych pieśni Silesiusa w śpiewniku dedykowanym dla całej Prowincji Śląskiej, mógł być fakt, że Angelus Silesius był Ślązakiem. Następne śląskie śpiewniki prowincjalne były coraz uboższe w zakresie liczby pieśni Silesiusa.

W *Kancjonale Prowincji Śląskiej* z 1908 roku zachowano łącznie sześć pieśni Angelusa Silesiusa. Będą one przedmiotem mojej poniższej interpretacji. Pierwsza z tych pieśni znajduje się pod numerem 64, w części z pieśniami pasywnymi. Zaczyna się od słów „Dziękuję Ci za śmierć Twoją”. Pieśń ta znajduje się również w polskim śpiewniku ewangelickim pod numerem 118. Nie ma jej natomiast w niemieckim śpiewniku ewangelickim. Pozostałe pięć pieśni Angelusa Silesiusa znajduje się w grupie pieśni zatytułowanych „Heiligung”, dosłownie tłumacząc „uświęcenie”. I tak jest to pieśń o nr 296, zaczynająca się od słów „Nie mów mi o złocie i bogactwach”. Nie występuje ona ani w polskim, ani w niemieckim śpiewniku ewangelickim. Kolejną pieśnią jest pieśń o nr 298, zaczynająca się od słów „Chrześcijaninie, zbudź się, wstań”. Znajduje się ona także w polskim śpiewniku ewangelickim pod nr 721, natomiast brak jej w niemieckim śpiewniku ewangelickim. Następną pieśnią jest pieśń o nr 314, zaczynająca się od słów „Chcę kochać Ciebie, Boży Synu”, która w polskim śpiewniku znajduje się pod nr 781. Pieśń ta występuje również w dzisiejszym niemieckim śpiewniku ewangelickim pod nr 400. Kolejną pieśnią jest pieśń o nr 321 zaczynająca się od słów „O Miłości, coś raczyła na swój obraz stworzyć mnie”. Pojawia się ona także w polskim śpiewniku pod nr 811 i w niemieckim śpiewniku pod nr 401. Ostatnią pieśnią Angelusa Silesiusa w śląskim śpiewniku w grupie pieśni „Heiligung” jest pieśń o nr 326, zaczynająca się od słów „W ślad za mną! Woła Chrystus Pan”. Pieśń ta obecna jest także w polskim śpiewniku pod nr 764 i w niemieckim pod nr 385. Zestawienie pieśni Silesiusa w *Kancjonale Prowincji Śląskiej* oraz polskim *Śpiewniku Ewangelickim* i niemieckim *Evangelisches Gesangbuch* ilustruje tabela zamieszczona na końcu artykułu.

Warto zauważyć, że w polskim śpiewniku ewangelickim występują wszystkie pieśni Angelusa Silesiusa, co w śląskim śpiewniku prowincjonalnym, za wyjątkiem jednej, tej zaczynającej się od słów „Nie mów mi o złocie i bogactwach”. Dodana natomiast została jedna pieśń, której nie ma w śląskim śpiewniku, mianowicie pieśń o nr 389, zaczynająca się od słów „Wierny Mistrz, Twoje Słowa to do niebios brama nowa”. Natomiast w dzisiejszym niemieckim śpiewniku ewangelickim są zawarte w sumie cztery pieśni Silesiusa, z czego trzy pokrywają się ze śląskim śpiewnikiem, a dodana została jedna, krótka, o nr 411.

Jak wspomniałam, pięć z sześciu pieśni Angelusa Silesiusa w śląskim śpiewniku znajduje się w grupie pieśni zatytułowanych „Heiligung”. W polskim śpiewniku ewangelickim ta grupa pieśni została oddana wspólnym tytułem „Nawrócenie i naśladowanie”. Słowo *Heiligung* znaczy „uświęcenie”. Jest to proces duchowy, w którym człowiek odwraca się od grzechu i za sprawą działającej w nim łaski Chrystusa dąży do świętego życia. W tym kontekście bardzo wymowna jest zwłaszcza pieśń 314 Silesiusa, zaczynająca się od słów „Chcę kochać Ciebie”. Znamienne są zwłaszcza słowa strofy trzecia i czwarta, które chciałabym przytoczyć:

Ach, czemuż poznał Cię tak późno
i Twej piękności Boskiej łask?
Dlaczegoż życie tracił późno
bez skarbu świętych Twoich łask?
żem późno tak ukochał Cię,
tym bardziej kochać chcę.

Błądziłem, dążąc w różne strony,
szukałem prawdy jak we mgle,
od światła Twego odwrócony
kochałem blaski życia czcze.
Tyś swoją łaską sprawił to,
żem poznał miłość Twą.

Śpiewnik nie podaje, w którym roku powstała ta pieśń, czy było to przed czy po akcie konwersji Silesiusa. Można byłoby tutaj postawić pytanie, czy błądzenie i szukanie prawdy, o którym pisze Silesius, opisuje jego stan do momentu konwersji, po którym dopiero poznał światło i miłość Bożą? Moim zdaniem jednak pieśń ta, podobnie jak inne pieśni Silesiusa, ma charakter uniwersalny i opisuje stan nawrócenia czy też nowego narodzenia człowieka, w którym przewartościowuje on swój światopogląd i wstępuje na drogę z Jezusem Chrystusem. Warto zauważyć, że kancjonał śląski nie podaje roku powstania przy żadnej z pieśni. Moim zdaniem może chodzić zarówno o pieśni powstałe przed rokiem 1653, jak

i po nim. Wszystkie pieśni Angelusa Silesiusa w śląskich śpiewnikach ewangelickich są podpisane imieniem i nazwiskiem poety, Johannes Scheffler, a zatem nie pojawia się pseudonim Angelus Silesius, którego poeta używał od momentu konwersji².

Motywy filozoficzno-teologiczne pieśni Angelusa Silesiusa

Lektura pieśni kościelnych Angelusa Silesiusa w śląskim śpiewniku skłoniła mnie do wyodrębnienia wspólnych motywów o filozoficzno-teologicznym charakterze. Poniżej przedstawię pięć takich motywów, choć oczywiście można byłoby wymienić i opisać ich jeszcze więcej.

A. ŚMIERĆ POCZĄTKIEM NOWEGO ŻYCIA

Wspólnym motywem pieśni kościelnych Angelusa Silesiusa jest negacja śmierci. Mając na myśli negację nie chodzi o to, że Silesius zaprzecza śmierci. Jest ona natomiast dla niego zjawiskiem naturalnym. Negacja śmierci oznacza, iż śmierć jest tym, co pozwala życiu trwać wiecznie. Wyraża to pieśń pasyjna nr 64. Poeta dziękuje tutaj Chrystusowi za jego męczeńską śmierć, poprzez którą człowiek został wyzwolony od grzechu, a następnie prosi Chrystusa o dobrą śmierć dla siebie – wyrażając słowami poety – o „błogie skonanie”, by następnie jego dusza mogła żyć wiecznie u Ojca w niebie. Śmierć jest zatem dla Silesiusa początkiem nowego życia w światłości, tj. w Bogu. Prawdą śmierci jest zmartwychwstanie i nowe życie.

B. NEGACJA ŚWIATA PRZEDMIOTOWEGO

W pieśniach Angelusa Silesiusa pobrzmiewa także barokowe przeświadczenie o przemijalności ludzkiego życia oraz przeświadczenie o niestałości wszelkich dóbr materialnych. Pieśń 296 zaczyna się słowami: „Ach, nie mów mi o złocie ani bogactwach, o wspaniałości ani pięknie tego świata. Nie cieszy mnie żadna rzecz, którą przed oczami stawia mi świat”. W kolejnej zwrotce czytamy: „Świat przemija z jego uciechami, piękno ciała nie trwa wiecznie. Czas zniszczyć może wszystko, co uczyniły ręce człowieka”. W obliczu przejściowości tego, co materialne, jedyną ostoją dla Silesiusa są wartości duchowe, jedyną ostoją jest Jezus Chrystus. Jego bogactwo nigdy nie przemija, nie blaknie ani nie starzeje się. Każda zwrotka pieśni 296 kończy się pięknym refrenem: „Każdy kocha to, co chce, ja ko-

² Warto tutaj wspomnieć, że imieniem Angelusa Silesiusa podpisane są pieśni występujące w *Śpiewniku Pielgrzyma Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego* – PRL-owskiego tworu organizacyjnego dla pięciu denominacji ewangelikalnych (od czwartego do dziewiątego wydania). Po jego rozpadzie używany w Kościele Ewangelicznych Chrześcijan, Kościele Wolnych Chrześcijan i Kościele Zielonościaków. Ponadto w Chrześcijańskiej Wspólnocie Zielonościakowej i innych mniejszych ugrupowaniach (za tę informację dziękuję Redakcji).

cham Jezusa, on jest moim celem". Dlatego też postrzegania przez Silesiusa życia doczesnego i dóbr materialnych jako nicości czy marności nie należy wiązać z pesymizmem. Wręcz przeciwnie. Z przywołanej pieśni emanuje radość chrześcijańska, wynikająca z faktu, że człowiek dostąpi życia wiecznego.

C. PIETYSTYCZNE ŚWIADECTWO MIŁOŚCI

Już przytoczony powyżej refren pieśni o nr 296 – „Każdy kocha to, co chce, ja Kocham Jezusa, on jest moim celem” – wskazuje, że pieśni Silesiusa są pięknym świadectwem miłości poety względem Jezusa Chrystusa. Tak też jest z pieśnią nr 314, zaczynającą się od słów „Chcę kochać Ciebie”. Oto, jakie określenia i przymioty zostają przypisane tutaj Chrystusowi: Boży Syn, mój Pan, miły druh, oblubieniec, korona, zbawienia słońce. Pieśń nr 314 jest dowodem, iż słusznie w Angelusie Silesiusie upatruje się prekursora pietyzmu. Wspólnym dla pietyzmu było przekonanie o indywidualnym doświadczeniu bliskości Boga i zwrot ku życiu duchowo-uczuciowemu. W centrum rozważań znajdowała się miłość, a kojarzone z sercem uczucia stanowiły klucz do religijności człowieka³. Pieśń 314 jest spośród wszystkich pieśni Silesiusa w śpiewniku śląskim najbliższa pietyzmowi.

D. RELACJA BÓG-CZŁOWIEK

Właściwie wszystkie pieśni religijne Angelusa Silesiusa dotyczą relacji Bóg-człowiek. Wspólne tym pieśniom jest przekonanie, że w Jezusie Chrystusie dokonało się zjednoczenie Boskiej i ludzkiej natury (unia hipostatyczna). Ale wspólne tym pieśniom jest także przekonanie, że za sprawą Jezusa Chrystusa nieustannie dokonuje się zjednoczenie człowieka z Bogiem, przede wszystkim podczas liturgii w sakramencie Eucharystii. To przekonanie prowadzi do kategorii jedności człowieka z Bogiem poprzez osobę Jezusa Chrystusa. Świadomość żywej, podmiotowo-przedmiotowej jedności Boga i człowieka stanowi chyba najistotniejszy motyw pieśni Angelusa Silesiusa z punktu widzenia mistyki śląskiej. Iluzję o dualizmie Boga i człowieka zastępuje przekonanie o tożsamości Boga i człowieka. Echo tego przekonania wybrzmiewa w pieśni nr 321. Parafrazując zwrotkę pierwszą i drugą tej pieśni, można powiedzieć za Silesiusem, że człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boga, jest równy Bogu jak brat, a Bóg poznał człowieka nim ten jeszcze się narodził.

Obecna w pieśniach Silesiusa świadomość jedności jest kluczowa dla mistyki śląskiej. Dotyczyła ona jedności człowieka z Bogiem przez osobę Jezusa Chry-

³ Zob. pietystyczny manifest Philippa Jakoba Spenera (1635-1705): *Pia desideria oder herzliches Verlangen nach gottgefälliger Besserung der wahren evangelischen Kirche samt einigen dahin abzweckenden Vorschlägen* (1675).

stusa, ale także jedności człowieka ze światem i życie w zgodzie z naturą, wynikające z przekonania, że Bóg jest obecny w dziele stworzenia. W istocie wszystkie rzeczy są identyczne z Bogiem, a głównym celem człowieka jest uświadomić sobie tę identyczność (Kosian 2001, 168–172).

E. AKTYWNA POSTAWA CHRZEŚCIJANINA

Kolejnym wspólnym motywem pieśni Angelusa Silesiusa jest przeciwstawienie i zastąpienie biernej kontemplacji aktywną postawą chrześcijanina. Wyrażają to aż dwie z sześciu pieśni Silesiusa w śląskim śpiewniku, mianowicie pieśń 298 oraz 326. Pierwsza zwrotka pieśni 298 brzmi następująco:

Chrześcijaninie, zbudź się, wstań
do boju i zwycięstwa!
Pan żąda, abyś walczył dlań,
Czuwania chce i męstwa!
Kto walczyć nie chce
Temu blask wieczystych nie zaświeci łask!

W podobnym tonie utrzymana jest pieśń 326. Chrystus zostaje tutaj przyrównany do wodza, a wierny do żołnierza. Również zacytuję pierwszą zwrotkę tej pieśni:

W ślad za Mną! Woła Chrystus Pan.
W ślad za mną hufce moje!
Zaprzycie się, porzucicie świat,
obleczcie wiary zbroję!
Weźmijcie na się krzyż i znój
i pójďte za Mną w życia bój!

Obie pieśni pokazują, że życie chrześcijanina to wieczna walka, rozumiana przez Angelusa Silesiusa wieloaspektowo. Z jednej strony to walka z samym sobą, ze swoimi słabościami, a także z pokusami płynącymi ze świata. Ale to także walka w obronie imienia Jezusowego przed niewiernymi. Myślę, że w obu tych pieśniach można słusznie dopatrywać się odzwierciedlenia napięć religijnych, do jakich dochodziło na Śląsku w tym czasie. Młodość Angelusa Silesiusa przypadła na okres wojny trzydziestoletniej i walk religijnych, co niewątpliwie wpłynęło na poetę i jego twórczość.

Zakończenie

Powyższe motywy składają się na obraz przeżywania przez Angelusa Silesiusa istoty chrześcijaństwa. To przeżywanie jest wspólne wszystkim doktrynom

chrześcijańskim, które co prawda różnią się w szczegółach i sprawowanych tradycjach, ale których trzon pozostaje niezmienny. Każdy Kościół chrześcijański opiera się na Jezusie Chrystusie, który jest jego głową, zaś jego podstawę stanowi miłość Boga do człowieka. Dlatego nie powinno mieć większego znaczenia, czy pieśni Angelusa Silesiusa zawarte w śląskich śpiewnikach powstały przed czy po akcie konwersji przez poetę. Podobnie dla interpretacji tych pieśni nie jest istotne silne zaangażowanie Silesiusa w działania kontrreformacyjne. Najważniejsze jest to, że Angelus Silesius był głęboko wierzącym człowiekiem, nieważne czy katolikiem, czy ewangelikiem. Jego pieśni są wyrazem naturalnej i bardzo osobistej pobożności, wyrastającej z silnie przeżywanej jedności człowieka z Bogiem i głęboko zakorzenionej w tradycji chrześcijańskiej.

Tabela I. Pieśni Johanna Schefflera / Angelusa Silesiusa
w śpiewnikach ewangelickich⁴

A. Schlesisches Provinzial-Gesangbuch. Nach dem Beschluß der Provinzialsynode 1908 mit Genehmigung des Evangelischen Oberkirchenrats herausgegeben vom Evangelischen Konsistorium der Kirchenprovinz Schlesien, Breslau 1908

Śpiewnik Ewangelicki, zatwierdzony przez Synod Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, Synod Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP, Synod Śląskiego Kościoła Ewangelickiego Augsburgskiego Wyznania, Synod Luterskiego Wwangelickiego Kościoła Augsburgskiego Wyznania w Republice Czeskiej, Bielsko-Biała 2002

B. Evangelisches Gesangbuch, erarbeitet im Auftrag der Evangelischen Kirche in Deutschland und ihrer Gliedkirchen (Ausgabe für die Evangelische Landeskirche Anhalts, die Evangelische Kirche in Berlin-Brandenburg, die Evangelische Kirche der schlesischen Oberlausitz, die Pommersche Evangelische Kirche, die Evangelische Kirche der Kirchenprovinz Sachsen), Berlin 2000

A. (Passion)

64. *Herr Jesu Christ du höchstes Gut*

1. Ich danke dir für deinen Tod, Herr Jesu,
und die Schmerzen,
die du in deiner letzten Not empfandst in
deinem Herzen.

(Czas pasyjny)

118. *Dziękuję Ci za śmierć Twoją*

1. Dziękuję Ci za śmierć Twoją
i za Twoje cierpienie.
Panie Jesu, śmiercią swoją sprawiłeś
mi zbawienie.

⁴ W kolumnie lewej zaprezentowano śpiewniki w języku niemieckim, zaś w kolumnie prawej śpiewnik w języku polskim. Śpiewniki niemieckie oznaczono literami A i B. Przy oznaczeniach podano w nawiasie tytuł sekcji (grupy pieśni), następnie pieśni oraz jej tytuł przyjęty w śpiewniku (w przypadku jego braku, informację tę zaznaczono).

Laß das Verdienst von deiner Pein ein
Labsal meiner Seele sein,
wenn mir die Augen brechen.

2. Ich danke dir für deine Huld,
die du mir hast erzeiget,
da du bei Zahlung meiner Schuld
dein Haupt zu mir geneiget.
Ach neig dich auch zu mir, mein Gott,
wenn ich gerät in Todesnot,
daß ich dein Gnade spüre!

3. Laß meine Seel in deiner Gunst
aus ihrem Leibe scheiden,
auf daß an mir nicht sei umsonst
dein teuer wertees Leiden;
nimm sie hinauf zur selben Frist,
wo du, ihr liebster Jesu, bist,
und laß mich ewig leben!

Zasługi męczeństwa Twego niechaj
wzmocnią ducha mego,
gdy stąd będę odchodzić.

2. Dziękuję Ci za litości,
któreś mi wyświadczył,
żeś me gładząc nieprawości
ku mnie się skłonić raczył.
Skłoń się ku mnie w śmierci, Panie,
racz mi błogie dać skonanie
bym łaski Twej doznawał.

3. Niech ma dusza w Twej światłości
wyjdzie ze swego ciała,
aby mąk Twych skuteczności
wtedy właśnie doznała,
weź ją, Jezu, weź do siebie,
aby wiecznie żyła w niebie
Z Tobą u Ojca w chwale!

(przekład: ks. Jerzy Heczko)

B. [nie występuje]

A. (Heiligung)

296. *O daß ich tausend Zungen hätte*

1. Ach sagt mir nicht von Gold und Schätzen,
von Pracht und Schönheit dieser Welt!

Es kann mich ja kein Ding ergötzen,
was mir die Welt vor Augen stellt.

Ein jeder liebe, was er will;
ich liebe Jesum, der mein Ziel.

2. Er ist alleine meine Freude,
mein Gold, mein Schatz, mein schönstes Bild,
an dem ich meine Augen weide und finde,
was mein Herze stillt.

Ein jeder liebe, was er will;
ich liebe Jesum, der mein Ziel.

3. Die Welt vergeht mit ihren Lüsten,
des Leibes Schönheit dauert nicht;
die Zeit kann alles das verwüsten,
was Menschenhände zugericht't.

Ein jeder liebe, was er will;
ich liebe Jesum, der mein Ziel.

4. Sein Schloß kann keine Macht zerstören,
sein Reich vergeht nicht mit der Zeit,
sein Thron bleibt stets in gleichen Ehren
von nun an bis in Ewigkeit.

Ein jeder liebe, was er will;
ich liebe Jesum, der mein Ziel.

[nie występuje]

5. Sein Reichtum läßt sich nicht ergründen,
sein allerschönstes Angesicht.
Und was von Schmuck um ihn zu finden,
verbleicht und veraltet nicht.
Ein jeder liebe, was er will;
ich liebe Jesum, der mein Ziel.
6. Er kann mich über alles erheben
und seiner Klarheit machen gleich;
er kann mir so viel Schätze geben,
daß ich wird unerschöpflich reich.
Ein jeder liebe, was er will;
ich liebe Jesum, der mein Ziel.
7. Und ob ichs zwar noch muß entbehren,
solang ich wandre in der Zeit,
so wird er mirs doch wohl gewähren
im Reiche seiner Herrlichkeit.
Drum tu ich billig, was ich will:
ich liebe Jesum, der mein Ziel.

B. [nie występuje]

A. (Heiligung)

298. *Machs mit mir Gott*

1. Auf, Christenmensch, auf, auf zum Streit, auf,
auf zum Überwinden!
In dieser Welt, in dieser Zeit
ist keine Ruh zu finden.
Wer nicht will streiten,
trägt die Kron des ewgen Lebens nicht davon.
2. Der Teufel kommt mit seiner List,
die Welt mit ihrem Prangen,
das Fleisch mit Wollust, wo du bist,
zu fällt dich und zu fangen.
Streitst du nicht wie ein tapfrer Held,
so bist du hin und schon gefällt.
3. Gedenke, daß du zu der Fahn
des Feldherrn hast geschworen;
Gedenke, daß du als ein Mann
zum Streit bist auserkoren;
Ja, denke, daß ohn Streit und Sieg
nie keiner zum Triumph aufstieg.

(Wiara – Miłość – Nadzieja: Nawrócenie i naśladowanie)

721. *Chrześcijaninie, zbudź się, wstań*

1. Chrześcijaninie, zbudź się, wstań
do boju i zwycięstwa!
Pan żąda, abyś walczył dlań,
czuwania chce i męstwa!
Kto walczyć nie chce
temu blask wieczystych nie zaświeci łask!
2. Podstępnie czart cię podejść chce,
świat nęci też próżnością,
do zguby ciało wiedzie cię,
usidla lubieżnością!
Więc mężnie walcząc, Panu służ,
bez walki – pokonanyś już!
3. Pamiętaj, coś poprzysiągł raz
chorągwi i wodzowi!
Pamiętaj, wierność w każdy czas
przystoi żołnierzowi.
Czyż kto się do zwycięstwa wzbil,
gdy nie wyteżył wszystkich sił?
4. Zwycięzca w biegu – tak chce Bóg –
tam wieniec swój zdobędzie,
w dzień, gdy przestąpi raju próg
i w gronie świętych będzie.
Zaprawdę już nie zazna łez,

4. Wer überwindt,
soll ewig nicht aus Gottes Tempel gehen,
soll drinnen wie ein helles Licht
um güldne Säule stehen.
Der Name Gottes, unsers Herren,
soll leuchten von ihm weit und fern.
5. So streit denn wohl, streit keck und kühn,
daß du mögst überwinden;
streng an die Kräfte, Mut und Sinn,
daß du dies Gut mögst finden.
Wer nicht will streiten um die Kron,
bleibt ewiglich in Spott und Hohn.

B. [nie występuje]

A. (Heiligung)

314. (ohne Titel / bez tytułu)

1. Ich will dich lieben, meine Stärke,
ich will dich lieben, meine Zier;
Ich will dich lieben mit dem Werke
und immerwähren der Begier;
Ich will dich lieben, schönstes Licht,
bis mir das Herz bricht.
2. Ich will dich lieben, o mein Leben,
als meinen allerbesten Freund;
Ich will dich lieben und erheben,
solange mich dein Glanz bescheint;
Ich will dich lieben, Gotteslamm,
als meinen Bräutigam.
3. Ach daß ich dich so spät erkennet,
du hochgelobte Schönheit du,
und dich nicht eher mein genennet,
du höchstes Gut und wahre Ruh!
Es ist mir leid, ich bin betrübt,
daß ich so spät geliebt.
4. Ich lief verirrt und war verblendet,
ich suchte dich und fand dich nicht;
ich hatte mich von dir gewendet
und liebte das geschaffne Licht;
nun aber ists durch dich geschehn,
daß ich dich hab ersehnt.
5. Ich danke dir, du wahre Sonne,
daß mich dein Glanz hat Licht gebracht;
ich danke dir, du Himmelswonne,
daß du mich froh und frei gemacht;

nastanie cierpień jego kres!
5. Zwycięzcy wiecznie mają żyć;
przywdziawszy białą przędzę,
w świątyni niebios będą lśnić,
wpisani w życia księdze,
sługami swymi zwie ich tam
w aniołów rządzie Chrystus sam.
6. Więc śmiało walcz i dzielny bądź,
zwycięskie tocząc boje;
byś mógł dziedzictwo w niebie wziąć,
wyteżaj siły swoje.
Gdy walki tej ulęknieś się,
na wieki hańba dotknie cię!

(Wiara – Miłość – Nadzieja: Ukryci w Bożej miłości)

781. *Chcę kochać Ciebie*

1. Chcę kochać Ciebie, Boży Synu,
chcę kochać Ciebie, siło ma;
chcę kochać Ciebie mocą czynu,
miłością, która wiecznie trwa.
Chcę kochać Ciebie, Panie mój,
nim wyschnie życia źródło!
2. Chcę kochać Ciebie, życie moje,
boś mi najszczęszy, miły druhu,
chcę wciąż wysławiać imię Twoje,
dopóki świeci mi Twój Duch;
Baranku Boży, kochać Cię
jak oblubienica chcę.
3. Ach, czemuż poznał Cię tak późno
i Twej piękności Boskiej łask?
Dlaczegoż życie tracił późno
bez skarbu świętych Twoich łask?
żem późno tak ukochał Cię,
tym bardziej kochać chcę.
4. Błądziłem, dążąc w różne strony,
szukałem prawdy jak we mgle,
od światła Twego odwrócony
kochałem blaski życia czcze.
Tyś swoją łaską sprawił to,
żem poznał miłość Twą.
5. Dziękuję Ci, zbawienia słońce,
za złoty światła Twego żar,
za źródło łaski Twej żywiące
i nieprzebrany szczęścia dar.

ich danke dir, du güldner Mund,
daß du mich machst gesund.
6. Erhalte mich auf deinen Stegen
und laß mich nicht mehr irre gehen;
laß meinen Fuß in deinen Wegen
nicht straucheln oder stille stehn;
erleucht mir Leib und Seele ganz,
du starker Himmelsglanz!
7. Ich will dich lieben, meine Krone,
ich will dich lieben, meinen Gott;
ich will dich lieben ohne Lohn
auch in der allergrößten Not;
Ich will dich lieben, schönstes Licht,
bis mir das Herze bricht.

O usta złote, dzięki wam,
że przez was życie mam.
6. Ach, prowadź mnie po swojej drodze,
bym odtąd już nie błądził sam.
Nie pozwól mi się poddać trwodze
i wskaż mi, gdzie się zwrócić mam.
Poświęć ciało, duszę chciej,
zdrój łaski na mnie zlej!
7. Chcę kochać Ciebie, ma korono,
Mój Boże, Ciebie kochać chcę!
Nie za nagrodę przyrzeczoną
najcięższych prób nie lękam się.
Chcę kochać Ciebie, Panie mój,
nim wyschnie życia zdrój.

(Przekład: Śpiewnik warszawski 1899)

B. (Glaube – Liebe – Hoffnung: Geborgen in Gottes Liebe)

400. (ohne Titel / brak tytułu)

[wszystkie siedem zwrotek]

A. (Heiligung)

321. Komm o komm

1. Liebe, die du mich zum Bilde
deiner Gottheit hast gemacht,
Liebe, die du mich so milde
nach dem Fall hast wiederbracht,
Liebe, dir ergeb ich mich,
dein zu bleiben ewiglich.
2. Liebe, die du mich erkoren,
eh als ich geschaffen war,
Liebe, die du Mensch geboren
und mir gleich wardst ganz und gar,
Liebe, dir ergeb ich mich,
dein zu bleiben ewiglich.
3. Liebe, die für mich gelitten
und gestorben in der Zeit,
Liebe, die mir hat erstritten
ewge Lust und Seligkeit,
Liebe, dir ergeb ich mich,
dein zu bleiben ewiglich.
4. Liebe, die mich hat gebunden
an ihr Joch mit Leib und Sinn,
Liebe, die mich überwunden
und mein Herz hat ganz dahin,

(Wiara – Miłość – Nadzieja: Ukryci w Bożej miłości)

811. O Miłości

1. O Miłości, coś raczyła
na swój obraz stworzyć mnie,
coś z nieszczęśnych skaz obmyła
pokalane serce me,
chcę na wieki Twoim być,
w Tobie i dla Ciebie żyć.
2. O Miłości, coś mnie znała,
nim z chaosu powstał świat,
coś grzesznego mnie wybrała,
bym Ci równym byłjak brat,
chcę na wieki Twoim być,
w Tobie i dla Ciebie żyć.
3. O Miłości, coś ode mnie wzięła
w darze męki krzyż,
a dziś darzysz mnie wzajemnie łaską,
która dźwiga wzwyż,
chcę na wieki Twoim być,
w Tobie i dla Ciebie żyć.

Liebe, dir ergeb ich mich,
dein zu bleiben ewiglich.

5. Liebe, die mich ewig liebet,
die für meine Seele bitt't,

Liebe, die das Lösgeld gibet
und mich kräftiglich vertritt,

Liebe, dir ergeb ich mich,
dein zu bleiben ewiglich.

6. Liebe, die mich wird erwecken
aus dem Grab der Sterblichkeit,

Liebe, die mich wird umstecken
mit dem Laub der Herrlichkeit,

Liebe, dir ergeb ich mich,
dein zu bleiben ewiglich.

4. O Miłości, coś mą duszę
masz w opiece aż po zgon,
że za Tobą kroczyć muszę
przed promienny Boga tron,
chcę na wieki Twoim być,
w Tobie i dla Ciebie żyć.

B. (Glaube – Liebe – Hoffnung: Geborgen in Gottes Liebe)

401. (ohne Titel / brak tytułu)

[łącznie siedem zwrotek; dodatkowa zwrotka
między trzecią a czwartą:]

Liebe, die du Kraft und Leben,
Licht und Wahrheit, Geist und Wort,

Liebe, die sich ganz ergeben
mir zum Heil und Seelenhort:

Liebe, dir ergeb ich mich,
dein zu bleiben ewiglich.

A. (Heiligung)

326. Machs mit mir Gott

1. Mir nach, spricht Christus, unser Held,
mir nach, ihr Christen alle!
Verleugnet euch, verläßt die Welt,
folgt meinem Ruf und Schale;
nehmt euer Kreuz und Ungemach auf euch,
folgt meinem Wandel nach.

2. Ich bin das Licht, ich leucht euch für
mit heiligem Tugendleben;
wer zu mir kommt und folget mir,
darf nicht im Finstern schweben
Ich bin der Weg, ich weise wohl,
wie man wahrhaftig wandeln soll.

3. Mein Herz ist voll Demütigkeit,
voll Liebe mein Gemüte;
mein Mund, der fließt zu jeder Zeit

(Wiara – Miłość – Nadzieja: Nawrócenie i naśladowanie)

764. W ślad za Mną

1. W ślad za Mną! Woła Chrystus Pan.
W ślad za mną hufce moje!
Zaprzyjcie się, porzućcie świat,
obleczcie wiary zbroję!
Weźmijcie na się krzyż i znój
i pójďte za Mną w życia bój!

2. Pokorne serce w piersi Mej
miłością dla was płonie;
słodyczą ust Mych wołam was,

von Sanftmut und von Güte.
 Mein Geist und Wille, Kraft und Sinn
 ist Gott ergeben, schaut auf ihn.
 4. Ich zeig euch das, was schädlich ist,
 zu fliehen und zu meiden
 und euer Herz von arger List
 zu reinigen und zu scheiden.
 Ich bin der Seelen Fels und Hort
 und führ euch zu der Himmelsport.
 5. Fällts euch zu schwer, ich geh voran,
 ich steh euch an der Seite;
 ich kämpfe selbst, ich brech die Bahn,
 bin alles in dem Streite.
 Ein böser Knecht, der still darf stehn,
 wenn er den Feldherrn sieht angehn.
 6. Wer seine Seel zu finden meint,
 wird sie ohn mich verlieren;
 wer sie um mich verlieren scheint,
 wird sie in Gott einführen.
 Wer nicht sein Kreuz nimmt und folgt mir,
 ist mein nicht wert und meiner Zier.
 7. So laßt uns denn dem lieben Herrn
 mit unserm Kreuz nachgehen
 und wohlgemut, getrost und gern
 bei ihm im Leiden stehen.
 Wer nicht gekämpft, trägt auch die Kron
 des ewgen Lebens nicht davon.

B. (Glaube – Liebe – Hoffnung: Umkehr und Nachfolge)

385. (ohne Titel / brak tytułu)

[łącznie sześć zwrotek; bez zwrotki trzeciej]

A. [nie występuje]

B. [nie występuje]

wyciągam do was dłonie.
 Najlepszą was powiodę z dróg
 do celu, którym jest sam Bóg!

3. Lękacie się? Ja wiodę was.
 Ja, wódz wasz, z wami stanę;
 Ja dzielił będę walki znój
 i trudy napotkane.
 A gdy wezwanie wodza brzmi,
 zawaha się li żołnierz zły?
 4. Kto duszę swą zachować chce,
 ten ją beze Mnie straci;
 a kto ją, zda się, stracić ma,
 ten w Bogu ją wzbogaci.
 Kto nie chce kroczyć za Mną w ślad,
 niegodzien Mnie, bez walki padł.
 5. Za Panem naszym pójdźmy wraz,
 swe serca mu oddajmy;
 Nie trwóźmy się – w doli złej
 odważnie przy nim trwajmy.
 Bo kto przy Panu wiecznie trwa,
 Pan temu wieniec życia da.

(Nabożeństwo – Słowo Boże)

389. *Wierny Mistrzu, Twoje Słowa*

1. Wierny Mistrzu, Twoje Słowa
 to do niebios brama nowa,
 Twa nauka to jest droga,
 która wiedzie nas do Boga.
 2. O, jak błogi, kto Cię słucha,
 kto ku Tobie skłania ducha,
 kto ust Twoich złote słowa
 w sercu swoim wiernie chowa!
 3. Zjaw się w głębi mego ducha,
 niech rozkazań Twoich słucha.
 Strzeże zawsze bez przestania

Twej miłości przykazania!
 4. Ćwicz mnie w miłowaniu, Panie,
 Boga kochać, co sił stanie,
 a jak siebie, tak bliźniego
 z serca szczerze uprzejmego.
 5. Naucz mnie świątobliwości,
 swej pokory i cichości,
 w umysł mój włóż mądrość swoją,
 bym obcował w Twym pokoju!
 6. Z Tobą się zupełnie spoję,
 w Tobie duszę uspokoję,
 bym już był w tej doczesności
 wyćwiczony dla wieczności!

A. [nie występuje]

B. (Glaube – Liebe – Hoffnung: Geborgen in Gottes Liebe) [nie występuje]

411. (ohne Titel / bez tytułu)

Gott, weil er groß ist,
 gibt am liebsten große Gaben,
 ach, daß wir Armen
 nur so kleine Herzen haben.

Bibliografia:

- Büchner, Arno. 1979. „Das Gesangbuch des Breslauer Kircheninspektors Johann Friedrich Burg vom Jahre 1745. Seine Vorgänger, seine Zeitgenossen, seine Nachfolger.“ *Jahrbuch für Schlesische Kirchengeschichte* 58: 135–168.
- Evangelisches Gesangbuch*. 2000. Erarbeitet im Auftrag der Evangelischen Kirche in Deutschland und ihrer Gliedkirchen. Ausgabe für die Evangelische Landeskirche Anhalts, die Evangelische Kirche in Berlin-Brandenburg, die Evangelische Kirche der schlesischen Oberlausitz, die Pommersche Evangelische Kirche, die Evangelische Kirche der Kirchenprovinz Sachsen. Berlin: Wichern Verlag.
- Kawerau, Gustav. 1907. „Das Projekt eines Einheits-Gesangbuches für die evangelischen Kirchen Deutschlands.“ *Evangelisches Kirchenblatt für Schlesien* 10: 235–237, 245–247, 255–256.
- Kosian, Józef. 2001. *Mistyka śląska. Mistrzowie duchowości śląskiej: Jakub Boehme, Anioł Ślązak i Daniel Czepko*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Milde, Jonas. 2018/2019. „Das Schlesische Gesangbuch. Reiche Traditionen und aktuelle Forschungsfelder.“ *Jahrbuch für Schlesische Kirchengeschichte* 97/98: 93–118.
- Schian, Martin. 1903. *Das kirchliche Leben der evangelischen Kirche der Provinz Schlesien*. Tübingen/Leipzig: J. C. B. Mohr.
- Schlesisches Provinzialgesangbuch. Nach dem Beschluß der Provinzialsynode 1908 mit Genehmigung des Evangelischen Oberkirchenrats herausgegeben vom Evangelischen Konsistorium der Kirchenprovinz Schlesien*. 1940. Breslau: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn.
- Schmilewski, Ulrich. 1991. *Verlegt bei Korn in Breslau. Kleine Geschichte eines bedeutenden Verlages von 1732 bis heute*. Würzburg: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn.
- Schott, Christian-Erdmann. 1990. „Das Gesangbuch des Breslauer Kircheninspektors David Gottfried Gerhard.“ *Jahrbuch für Schlesische Kirchengeschichte* 69: 19–41.
- Schott, Christian-Erdmann. 1997. *Geschichte der schlesischen Provinzialgesangbücher 1742–1950*. Würzburg: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn.
- Spener, Philipp Jakob. 1675. *Pia desideria oder herzliches Verlangen nach gottgefälliger Besserung der wahren evangelischen Kirche samt einigen dahin abzweckenden Vorschlägen*. Frankfurt am Main (reprint w: *Philipp Jakob Spener Schriften*. Tom 1. Red. Erich Beyreuther, 123–548. Hildesheim/New York 1979: Georg Olms Verlag)
- Stier, Rudolf. 1838. *Die Gesangbuchnoth: Eine Kritik unsrer modernen Gesangbücher, mit besonderer Berücksichtigung auf die preußische Provinz Sachsen*. Leipzig: Karl Tauchnitz.
- Szczepankiewicz-Battek, Joanna. 1996. *Protestantyzm na Śląsku. Geografia, demografia, kultura*. Wrocław: Silesia.
- Śpiewnik Ewangelicki*, zatwierdzony przez Synod Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, Synod Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP, Synod Śląskiego Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego Wyznania, Synod Luteranckiego Ewangelickiego Kościoła Augsburskiego Wyznania w Republice Czeskiej. 2002. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Augustana.

Songs of Angelus Silesius in Silesian Evangelical Songbooks and Their Actuality

A b s t r a c t

The subject of the article is the songs of Angelus Silesius contained in the Silesian provincial Evangelical songbooks, published since 1742 with the intention of being introduced throughout the Silesian Province. The article also reveals the fragmentation of songbooks in Silesia, illustrated by Ewald Rudolf Stier's notion of "Gesangbuchnot" (songbook impoverishment). The interpretation presented here relates to the songs of Angelus Silesius contained in the *Schlesisches Provinzialgesangbuch* (1908), considered to be the first canon to introduce unity in the field of Evangelical songbooks in the Silesian Province. This interpretation consists of identifying and analysing five common motifs of these songs. These are: A. Death the beginning of new life; B. Negation of the object world; C. The pietistic testimony of love; D. The relationship between God and man; E. The active attitude of the Christian. By reference and comparison to the contemporary Polish and German Evangelical hymnbook, the article also shows the actuality of the songs of Angelus Silesius.

Keywords: the Silesian mysticism, Silesian songbooks, religious songs by Angelus Silesius

Słowa kluczowe: mistyka śląska, śląskie śpiewniki, pieśni religijne Angelusa Silesiusa

